

"Anno 1612, den 4 february kome de Suenske ind i Giønge Herrid der Brende røffuede oc ødelagde de vid fem eller sex oc tiuffue Kyrcke sogner: Den 8 february Brende Ve, denne 11. Dag bleffue de tappert i gien Besøgte aff vorris Kongis folck antastede på Visse Sø bade y hjielslagne oc Drucnede nogle tiuffue Hundrede mend oc miste al derris Bitte: som de hafde tagit: C.M.V."

Framtaget under putsen i Ravlunda kyrka vid restaureringen 1930. Efter fragment ur det förgångna om de intryck svenskarnas förbannade krigståg gjorde på befolkningen här i vårt land.

EN KUNGLIG MARODÖR

Gustav Adolfs sedermera Gustav II Adolfs massakrer, plundringar och mordbränder i Kristianopol och nordöstra Skåne under det tidiga 1600-talet.

Sveriges annektering av Estland genom Stettinfreden var orsaken till kriget mellan Sverige och Ivan IV:s Ryssland två år efter freden. Vid stilleståndet i Pliusa den 10 augusti 1583, som slöts på två år, utökades svenskarnas besittningar på andra sidan Östersjön med Narva, Weissenstein, Reval, Hapsal, Wesenberg, Lode och Fickel. Därtill erhöll svenskarna även Keksholm och delar av Ingermanland i form av Ivangorod, Jama och Koporje. Efter nya stridigheter återfick Ryssland sina ingermanländska besittningar 1590.

Efter utgången av stilleståndsperioden, som man kommit överens om vid stilleståndsavtalet i Teusina den 20 januari 1593, ingicks fredsavtalet mellan Sverige och Ryssland i det ingermanländska Teusina den 18 maj 1595. Ryssland avstod från alla anspråk på Estland liksom rätten att uppbära skatt av lapparna från Österbotten till Varangerfjord. Ryssland återfick samtidigt det förlorade Keksholm.

Vid fördraget i Viborg den 28 februari 1609 mellan Sverige och Ryssland, återfick svenskarna Keksholm med län mot att de skulle ställa trupper till tsar Vasilij Sjujskis förfogande, i hans kamp med rivalen om tsarkronan Dimitrij.

Karl IX:s imperialistiska norska finnmarkspolitik samt anläggandet av Göteborg vid Västerhavet, torde ha varit de grundläggande orsakerna till det s k Kalmarkriget mellan Danmark och Sverige. Vi är nu inne i 1600-talet. Den aggressiva svenska kungaimperialismen, stödd av adelns begär efter andra länders rikedomar, började nu spira på allvar.

I maj 1611 föll Kalmar slott efter dansk belägring i förening med förräderi av kommandanten Krister Somme, ett faktum som oskyldiga blekingar och skåningar

dyrt skulle få umgälla. Trots att det var en frukt av svenskarnas egen utmanande politik, som bl a tog sig uttryck i Karl IX:s finnmarksplaner. Han utökade t o m sin titulatur med "de lappars och Kajaners konung". Helt naturligt kunde inte Danmark finna sig i danskhataren Karl IX:s uppsåt. Särskilt inte som att Danmark då var Nordens ledande makt såväl till sjöss som till lands, och att svenskarna dessutom gått så långt att de till och med anlagt befästningar i Nordnorge och därtill börjat uppbringa danska handelskepp och driva in skatter i den norsk-danska lappmarken.

Det sentida svenska nationalhelgonet Gustav II Adolf, men då kronprins Gustav Adolf, blev Karl IX:s redskap att hämnas förlusten av Kalmar. Midsommarnatten mellan den 25 och 26 juni 1611 sprängde svenskarna porten till fästningen Kristianopel. Två fanor svenska ryttare kom obehindrade in i fästningsstaden. Kommendanten, den halländske adelsmannen, Jens Björnsen och några av hans män stupade redan i inledningen. Svenskarna, under sin kronprins, kunde därefter plundra staden med eld och svärd i sådan ordning, att de flesta invånarna, såväl män som kvinnor och barn, miste livet. Verket kröntes genom att svenskarna satte eld på staden, varvid en del av den tillsammans med kyrkan och sådant som inte kunde medföras, lades i aska. Lastade med rika byten av guld, silver, kläder och andra förnödenheter samt tjuugoåttan nya fanor, kunde den svenska plundrarskaran lämna den skövlade staden på morgonen den 26 juni.

Relationen i ny Danske Mag II beskriver det som skedde i följande ordalag:

"Der nu Gustav Adolf var kommen ind i Byen med 2 Faner Ryttere, da holt han selv paa Torvet med den ene Fane, medens den anden Fane plyndrede, røvede og foer omkring i Byen, og sloge alle Mandspersoner ihjel, saa mange de kunde overkomme. Da var det ynkeligen at see, hvorledes somme bleve ihjelslagne paa Sengerne, somme der de vare nyligen omstaaede og adde endda ingen Klaeder paa, mange sprang over Muren nøgne, og undkom, somme Qvinder kastade først deres Børn ned av Bolden, hvoraf mange døde, saa sprang Qvinderne selv efter, og en Part sloge Arme og Laar sønder, somme gave sig ud af Bandporten paa Baade, saa at deriblandt vare 3 Baade forlæssede med Mænd, Qvinder og Børn, som synkede till Bunden."

Sålunda blev denna midsommarnatt en milstolpe i Kristianopels "utveckling", som dock inte är känd här i vårt land med dess olika detaljer, - och det är ju inget att förundra sig över!

Den 10 december 1611 började Nyköpings riksdag och den 26 mottog hertig Gustav Adolf riksstyrelsen efter avlidne Karl IX. Drygt en månad senare eller närmare den 5 februari 1612 ryckte den nyvalde kungen in i Skåne vid Loshult. En för folket i nordöstra Skåne skräckfylld vecka tog nu sin början. Det olycksaliga folket skulle nu få lära känna en kunglig marodör av sådan art, att bekantskapen sent skulle glömmas. Med mord, skändning och brand ödelade han på några dagar inte mindre än tjugofyra kyrksocknar i denna del av Skåne. Kungen stoltserar själv i ett brev om hur hans trupper "grasserat, skövlade, brände och ihjälslagit alldeles efter vår egen vilja." Denne svenskarnas "hjaltekonung" kunde uppträda som han ville, eller som han säger själv, "vi där inget motstånd

haft varken av ryttere eller fotfolk". Hans "fiender" här i våra bygder bestod till en början enbart av värnlösa och gentemot plundrarskaran, rättslösa vanliga skånska människor.

Första dagen den 6 februari stod brandröken över Glimåkra, Broby, Emmitslöv, Hjersås, Knislinge, Kviinge, Gryt, Färlöv, Fjälkestad, Araslöv samt Araslövs och Vanås slott. I spåren därav arma och hemlösa, vanliga människor utan hus och hem, i många fall dessutom i namnlös sorg över dödade och lemlästade anförvanter. I Färlöv hemsökte de "kyrksamma" svenskarna den gamla kyrkan och fann där behag i en ovanligt vacker nattvardskalk, tillverkad 1609 av en av Väs berömda silversmeder, - Hans Povelsøn. Kalken blev, liksom så mycket annat, "krigsbyte" och svenskarna kan i den dag som i dag är ännu visa upp sitt byte i Växjö domkyrka! Med tanke på det förflutna borde kalken avgjort passa bättre i sin ursprungliga omgivning, ty det var inte något "krigsbyte" utan i stället ren plundringsstöld.

Nästa dag den 7 februari kom olyckan över Åsum, Skepparlövs och Önnestads socknar samt den gamla medeltidsstaden Vä, som nu plundrades och brändes för fjärde gången. Mordbrandsdådet betydde slutet för en av Danmarks äldsta städer, som i århundraden varit en centralpunkt i östra Skåne. Här fanns ett permonstratenserkloster, instiftat av ärkebiskop Eskil 1169 eller 1170. Skolan i Vä förlorar sig i många seklers töcken. Den omtalas 1562 i den meningen, att till Vä skola hörde Gärds, Göinge och Södra Åsbo härader. 1569 omnämns Vä skola i Landeboken och även året innan då Fredrik II i brev den 23 mars uppmanar sockenprästen och skolmästaren, att tillsätta klockare vid de "Degnekald" som är belägna inom två mil från staden. Vä - en kulturpost i öster, fick läggas ner och ersättas av fästningsstaden Kristianstad. De oupphörliga plundringstågen norrifrån kröntes med en orgie av brand och oskyldigt blod.

Den tredje dagen, således den 8 februari, skulle bland andra Vinslöv, Sörby, Gumlösa, Stoby, Ignaberga, Brönnestad, Hässleholms gård, Finja, Vankiva, Röke, Hörja, Norra Åkarp och Vittsjö gå samma grymma öde till mötes. Natten till den 11 februari övernattade svenskarna i Vittsjö. Man värmdes sig på den gamla kyrkogården vid eldarna från kyrkans inventarier, då de överraskades av en dansk-skånsk rytterskara, under befäl av Anders Bille och Breide Rantzau. Svenskarna, med kungen i spetsen, flydde i panik ut över den isbelagda sjön. En del gjordes ner på platsen, andra drunknade i sjön sedan hästarna gått ner sig. Det uppges, att plundringsstyrkan lämnade omkring tusen man kvar på valplatsen.

Henrik Langer beskriver det som hände i det "Nye danske Magazin": - "Udi Skaane var Hertug Gustav indfalden med 3 000 Mand Ryttere og Knægte og traf Breide Rantzau med Hoffanen, den sjællandske, den skaanske Fane, Bülow's Ryttere og nogle andre tyske Ryttere, hvilke vare overalt 600 Heste. Tirsdag ad Aften ved 2 slet den 11 Febr paa en Sø, der hedder Widtsø, er Svenske afslaget 900 Mand, som bleve paa Valpladsen talte, foruden mange, som rede ud i Aaen og ellers forkrøbe dennem i Huse og buske, og dog siden bleve slagne.

Vi mistede kun 12 Ryttere, men vores Folk finge fra Hertug Gustav 10 Fodfaner, 1 Rytterfane".

I en relation från Köpenhamn den 17 februari 1612 beskrives den svenske kungens hemsökelse på följande sätt:

"Item Svenske haver afbrændt udi Gjønge Herred og Skaane over 20 Kirkebyer og den Kjøbstad Vae, og at de bekom meget stort Bytte, thi Svenken havde ingen Modstand, fordi Kgl. Maytt. er tilforn med et stort Antal Krigsfolk rykket ind i Sverig, og den jydske, fynske, skaanske Fane, samt Hoffanen vare omlagte i Borgeleje, i Skaane. Snart ere der samlede ved 600 Ryttere og truffet Svensken ved Oesby Kirkegaard 1 mil eller 2 nær Grænsen, der han var paa Indtoget igjen ad Sverig, og forslaget hannem over 1 000 Mand, foruden nogle mange, som druknede udi en Aa derhos, som hedder Hellig Aa, som icke lettelig sammanfryser. Af vore Folk ere ikkun 12 till 16 Mand slagne. Iblandt de Fanger, som de finge, var ogsaa nogle af de tydske, som i forgangen sommer overløb paa Öland fra Kgl. Maytt., till Svensken. Gustav Adolf var selv med udi denne Færd, 3 000 Mand stærk till Hest of Fods, hvoraf ere undkomme. Om Gustav er undkommet ind i Sverig eller drunknet udi Aaen veed man icke".

Fru Sofie Ulfstands brev från Köpenhamn i februari 1612 beskriver i viss mån hur man omedelbart upplevde det fruktansvärda som gått fram över landet. Hon skriver bland annat:

"Jeg kan ikke skrive Dig til, hvilken ynkelig Sorg vi have været udi i Skaane og hverledes Fruer og Børn kom nøgne av Sengen om Nattetide og vare glade de slap og kom herover till Sjælland med Livet; thi de Svenske kom ned og var Gustav med dennem, som er Kong Carls Søn, og vare de 17 Faner Fodfolk og 5 Faner Ryttere og brændte og sloge ihjel for Fode, alt de kunde overkomme".

Det finns fog för påståendet, att ingen undkom levande. Brandröken låg tung över hela Helgeådalén, bönderna hängdes i sina egna vårdträd om de försökte försvara det lilla de ägde eller försvara sina kvinnor mot den svenska soldatens böjelser. Silver och andra värdeföremål hängdes över sadelknapparna eller stoppades i de rymliga fickorna.

Varför dessa oupphörliga mordbrännartåg av de svenska kungarna mot ett fredligt folk här i gränsbygderna? Svaret kan nog inte bli något annat än att det tyngsta ansvaret vilar på den svenska herrefolks- och kungaimperialismen. Danmark, Nordens ledande makt, behärskade Öresund och Bälten. Det var förnedrande att vara beroende av Danmark för tillfarten till det, som i de svenska drömmarna, skulle bli en svensk insjö, nämligen Östersjön. Denna imperiedröm började på allvar ta form redan genom traktaten i Reval den 3 maj 1561, då staden Reval och närliggande landskapen Harrien och Wieland gav sig under Sverige.

Så drabbades sålunda hela nordöstra Skåne av svenskarnas kung Gustav II Adolf, kallad "den store".